

UDC 343.98

ISSN 0354-8872

ACADEMY OF CRIMINALISTIC AND POLICE STUDIES, BELGRADE – THE REPUBLIC OF SERBIA
KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA, BEOGRAD – REPUBLIKA SRBIJA

NBP

JOURNAL OF CRIMINALISTICS AND LAW

ŽURNAL ZA KRIMINALISTIKU I PRAVO

KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA
Beograd, 2015

Publisher

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 196, Cara Dušana Str., Zemun

EDITORIAL BOARD

Professor Milan Škulić, PhD, President
skulic@ius.bg.ac.rs

Professor Wang Shiquan, PhD, President of the China Criminal Police University
Professor Gorazd Meško, PhD, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor
gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Associate Professor Jozef Metenko, PhD, Police Academy in Bratislava
jmetenko@hotmail.com

Professor Slobodan Jovičić, PhD, Faculty of Electric Engineering, University of Belgrade
jovicic@etf.rs

Professor Sima Avramović, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade
sima@ius.bg.ac.rs

Professor Milan Žarković, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
mizarko@yubc.net

Professor Saša Mijalković, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs

Professor Boban Milojković, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
boban.milojkovic@kpa.edu.rs

Associate Professor Saša Milojević, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
sasa.milojevic@yahoo.com

Assistant Professor Zorica Vukašinić-Radojičić, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies,
Belgrade, zorica.vr@kpa.edu.rs

EDITORIAL COUNCIL

Editor-in-Chief

Professor Dragana Kolarić, PhD
dragana.kolaric@kpa.edu.rs

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
Crime-investigation and Forensics Editor

Professor Radovan Radovanović, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
radovan.radovanovic@kpa.edu.rs

Police and Security Editor

Professor Đorđe Đorđević, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
djordje.djordjevic@kpa.edu.rs

ENGLISH LANGUAGE EDITOR AND PROOF-READER

Dragoslava Micovic

SERBIAN LANGUAGE EDITOR AND PROOF-READER

Jasmina Miletić

Printed by

Pekograf, Belgrade

Impression

300 copies

PDF VERSION OF THE JOURNAL

www.kpa.edu.rs

Published three times a year

TABLE OF CONTENTS

Original Scientific Papers

Milan Skulic

INSANITY AND INTOXICATION IN THE CRIMINAL LAW
OF THE UNITED STATES OF AMERICA – SIMILARITIES AND
DIFFERENCES IN RELATION TO THE SERBIAN CRIMINAL LAW 1

Stanko Bejatovic

EFFICIENCY OF CRIMINAL PROCEDURE AS INTERNATIONAL
LEGAL STANDARD AND REFORM OF CRIMINAL PROCEDURE
LEGISLATION OF SERBIA (STANDARD AND PRACTICE)27

Jovan Ciric

IDEAL LAWS AND UNSCRUPULOUS LAWYERS55

Vojislav Djurdjic

A PERSPECTIVE OF NEW FORM OF CRIMINAL PROCEEDING71

Natasa Mrvic Petrovic

EFFECTIVENESS OF ELECTRONIC MONITORING APPLIED
AS INTEGRAL PART OF ALTERNATIVE CRIMINAL
SANCTIONS OR MEASURES97

Dragan Jovasevic

THE CHARACTERISTICS OF THE JUVENILE CRIMINAL LAW
IN FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA107

Igor Vukovic

TIME AND CAUSALITY OF THE SIGNIFICANT
CONTRIBUTION OF A CO-PERPETRATOR127

Dragana Kolaric

CRIMINAL OFFENCES OF MURDER – *de lege lata* and *de lege ferenda*145

Darko Dimovski, Miomira Kostic

THE PENOLOGICAL ASPECT TO OVERCROWDING
PENITENTIARY SYSTEM IN THE REPUBLIC OF SERBIA.....167

Vanja Bajovic

DETERMINATION OF THE SENTENCE AND PLEA-AGREEMENT.....179

Sasa Mijalkovic

PERSON'S SECURITY BACKGROUND CHECK
- TRADITIONAL MODELS AND GOOD PRACTICE.....195

Sasa Markovic

THE ROLE OF THE POLICE IN COMBATING DOMESTIC
VIOLENCE IN MISDEMEANOR PROCEEDINGS.....211

Izdavač
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, Cara Dušana 196, Zemun

IZDAVAČKI ODBOR

Prof. dr Milan Škulić, predsednik
skulic@ius.bg.ac.rs

Prof. dr Wang Shiquan, predsednik Kineskog kriminalističko-policijskog Univerziteta

Prof. dr Gorazd Meško, redovni profesor Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Mariboru
gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Prof. dr Jozef Metenko, vanredni profesor Policijske akademije u Bratislavi
jmetenko@hotmail.com

Prof. dr Slobodan Jovičić, redovni profesor Elektrotehničkog fakulteta Univerziteta u Beogradu
jovicic@etf.rs

Prof. dr Sima Avramović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu
sima@ius.bg.ac.rs

Prof. dr Milan Žarković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
mizarko@yubc.net

Prof. dr Saša Mijalković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs

Prof. dr Boban Milojković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
boban.milojkovic@kpa.edu.rs

Prof. dr Saša Milojević, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
sasa.milojevic@yahoo.com

Doc. dr Zorica Vukašinović-Radojičić, docent Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
zorica.vr@kpa.edu.rs

IZDAVAČKI SAVET

Glavni i dogovorni urednik

Prof. dr Dragana Kolaric

dragana.kolaric@kpa.edu.rs

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Urednik kriminalističko-forenzičke oblasti

Prof. dr Radovan Radovanović

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

radovan.radovanovic@kpa.edu.rs

Urednik policijsko-bezbednosne oblasti

Prof. dr Đorđe Đorđević

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

djordje.djordjevic@kpa.edu.rs

LEKTOR I KOREKTOR ZA ENGLESKI JEZIK

Dragoslava Micovic

LEKTOR I KOREKTOR ZA SRPSKI JEZIK

Jasmina Miletić

Štampa

Pekograf, Beograd

Tiraž

300 primeraka

PDF VERZIJA ČASOPISA

www.kpa.edu.rs

Izlazi tri puta godišnje

SADRŽAJ

Originalni naučni radovi

Milan Škulić

NEURAČUNLJIVOST I INTOKSIKACIJA UČINOCA U KRIVIČNOM
PRAVU SAD – SLIČNOSTI I RAZLIKE SA NEURAČUNLJIVOŠĆU
I SKRIVLJENOM NEURAČUNLJIVOŠĆU
U SRPSKOM KRIVIČNOM PRAVU 1

Stanko Bejatović

EFIKASNOST KRIVIČNOG POSTUPKA KAO MEĐUNARODNI
PRAVNI STANDARD I REFORMA KRIVIČNOG PROCESNOG
ZAKONODAVSTVA SRBIJE (NORMA I PRAKSA)27

Jovan Ćirić

IDEALNI ZAKONI I NESAVESNI PRAVNICI55

Vojislav Đurđić

PERSPEKTIVA NOVOG MODELA KRIVIČNOG POSTUPKA SRBIJE 71

Nataša Mrvić Petrović

DELOTVORNOST ELEKTRONSKOG NADZORA KAO SASTAVNOG
DELA ALTERNATIVNE KRIVIČNE SANKCIJE ILI MERE97

Dragan Jovašević

KARAKTERISTIKE MALOLETNIČKOG KRIVIČNOG PRAVA
U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE107

Igor Vuković

VREME I KAUZALNOST BITNOG SAIZVRŠILAČKOG DOPRINOSA127

Dragana Kolarić

KRIVIČNA DELA UBISTVA – *de lege lata* i *de lege ferenda*145

Darko Dimovski, Miomira Kostić

PPENOLOŠKI PRISTUP PREVELIKOM BROJU OSUĐENIH LICA U
PENITENCIJARNOM SISTEMU REPUBLIKE SRBIJE167

Vanja Bajović

ODMERAIVANJE KAZNE I SPORAZUM
O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA179

Saša Mijalković

BEZBEDNOSNO PROVERAVANJE LICA – TRADICIONALNI
MODELI I PRIMERI DOBRE PRAKSE.....195

Saša Marković

ULOGA POLICIJE U SUZBIJANJU NASILJA U PORODICI
U PREKRŠAJNOM POSTUPKU211

KRIVIČNA DELA UBISTVA¹ *de lege lata i de lege ferenda*

Dragana Kolaric²

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Naziv rada u celini ukazuje na njegovu sadržinu. Ali to nije sve. Autorka će se u svakom delu osvrnuti i na razmišljanja profesora Ljubiše Lazarevića koji se još 2000. godine bavio ovom temom i objavio rad pod nazivom „Ubistva u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu – *de lege lata* i *de lege ferenda*“. Rasprava u ovom članku je podeljena u tri celine. Prva ukazuje na pravo na život kao objekat krivičnopravne zaštite i u tom kontekstu autorka ukazuje na društveni, pravni i kriminalno-politički značaj krivičnog dela ubistva. Druga celina ukazuje na najznačajnije aspekte pozitivnopravnih propisa, tj. regulative koja se odnosi na krivična dela ubistva u našem krivičnom pravu. I konačno, treći deo, po svom značaju dominantan, sadrži konkretne predloge *de lege ferenda* koji se odnose na inkriminisanje ubistava.

Ključne reči: krivično delo, ubistvo, lišenje života, *de lege ferenda*, izmene i dopune Krivičnog zakonika

Uvodne napomene

Prilikom proučavanja krivičnog prava uvek je korisno imati na umu da, bez obzira na to koliko se predmet proučavanja činio teorijskim, njegov *raison d'être* je izrazito praktičan. Tako i prilikom proučavanja krivičnog dela ubistva, koje spada

¹ Rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta *Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija* (br. 179045) i *Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije*, koji finansira i realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu, ciklus naučnih istraživanja 2015–2019. godina.

² Vanredni profesor, dragana.kolaric@kpa.edu.rs

u red klasičnih, možda i najstarijih krivičnih dela, koje je sa teorijskog aspekta već toliko obrađivano i na prvi pogled izgleda da je već sve rečeno, javlja se još dosta spornih pitanja koja treba raspraviti, kako u teorijskom cilju tako i s obzirom na probleme koji se javljaju u sudskoj praksi, ali i s obzirom na eventualne predloge *de lege ferenda*. Iako je reč o krivičnom delu koje je po vremenu nastanka staro i klasično, realnost je drugačija. Krivično delo ubistva je veoma dinamično, i zbog toga ni danas nije izgubilo na značaju ni u teoretskom ni u zakonodavnom odnosno kriminalno-političkom smislu. Pre bi se moglo prihvatiti da ubistva svojom prisutnošću u svakom društvu sa obimom koji varira, ali nigde nije zanemarljiv, dinamičnošću i promenljivošću u pogledu načina vršenja, sve češćim organizovanim vršenjem, teškoćama i preprekama koje se javljaju u njegovom otkrivanju i gonjenju učinilaca, mnoštvom različitih motiva iz kojih se vrši, predstavljaju „podmlađen i usavršen“ delikt savremenog društva.³

Inkriminacijom ubistva štiti se pravo na život čoveka, koje, kako je jednodušno prihvaćeno, predstavlja vrhovno ljudsko pravo koje se nalazi ispred svakog drugog prava. No, bez obzira na jedinstvenost takvog stava, pravo na život izaziva brojne rasprave i oprečna mišljenja u pogledu sledećih pitanja: da li je pravo na život prirodno pravo čoveka, tj. da li se radi o urođenom pravu ili je ono stečeno kasnije bitisanjem i borbom čoveka? da li postoje izuzeci od ovog prava koje je opravdano legitimirati i koji bi stoga ukazivali na relativnost prava na život? kakav je odnos između krivičnopravne zaštite prava na život i zaštite koju pružaju druge grane prava?

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u članu 6 stav 1 ističe da svako ljudsko biće poseduje neodvojivo pravo na život. Korišćenjem atributa neodvojivo, urođeno (*inhérent*), namera je bila da se izrazi ideja da se osnov prava na život nalazi u prirodnom pravu.⁴ Sledstveno tome, pojedini autori tvrde da pravo na život predstavlja prirodno pravo čoveka. Ali tu nam se odmah nameću pitanja koja su to prirodna prava čoveka, tj. gde se nalazi njihov katalog? S druge strane, imamo stavove da su sva ljudska prava istorijski uslovljena, pa čak i pravo na život, jer su se granice tog prava tokom istorije menjale, a i danas nisu nesporne. Navešćemo i tvrdnju koja deluje i kao upozorenje da „nema nikakvih urođenih prava, ona su sva stečena ili se još moraju u borbi steći“.⁵ Do ostvarenja prava na život, kao što smo u istorijsko-pravnom delu videli, čovek je prešao dug i trnovit put jer krivičnopravna zaštita života čoveka nije u svim periodima ljudskog društva bila ista. Mogli bismo prihvatiti tvrđenje da život predstavlja prirodno dobro, samim tim i prirodnu kategoriju, a pravo na život i prirodnopravnu i pozitivnopravnu kategoriju, socijalno uslovljenu. Naime, prirodna težnja čoveka jeste da živi. Život predstavlja dobro, kao pozitivno vrednovana datost, koje može biti pogođeno na razne načine (npr., prirodnim događajima), dok je pravo na život više od dobra, ono uvek sadrži odnos prema drugim ljudima.⁶ Kako se to opravdano ističe, prava ljudi sadrže i prirodnopravnu

3 Lj. Lazarević, Ubistva u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu – *de lege lata i de lege ferenda*, objavljeno u: *Neka praktična pitanja kaznenog zakonodavstva Jugoslavije*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Budva, 2000, str. 5.

4 M. Novak, Pravo na život, *Pravni život*, br. 9/1996, Beograd, str. 4.

5 Z. Stojanović, Pravo na život kao prirodno pravo čoveka, *Pravni život*, br. 9/1997, Beograd, str. 4.

6 *Ibidem*, str. 6.

i socijalnu (a time i pozitivnopravnu) komponentu. Pravo na život u najvećoj meri poseduje prirodnopravni supstrat (zbog toga što je život neophodan preduslov za postojanje svih ostalih prava), ali ni ovde nije nužno govoriti o prirodnom pravu, već se i ono može uključiti u korpus univerzalnih ljudskih prava koja su se menjala sa razvojem društva bez obzira na to što su univerzalna.⁷ Pravo na život kao prirodno pravo čoveka ne znači ništa više od prava da ne bude ubijen.⁸ Danas, međutim, pravo na život mnogo je više od prava nekog lica da ne bude ubijeno. Ono je u svim savremenim krivičnim zakonodavstvima prošireno. Kao primer navode se sledeće situacije. Prirodno pravo na život ne znači obavezu svih da otklanjaju opasnost od nečijeg života, pa čak ni onda kada to mogu učiniti bez opasnosti za svoj život. Danas, u mnogim krivičnim zakonima postoji krivično delo nepružanja pomoći licu koje se nalazi u neposrednoj životnoj opasnosti (član 127 KZ). Isto tako, prirodno pravo na život ne obuhvata ni pravo na određeni kvalitet života.⁹

Krivičnopravna zaštita života predstavlja najjači vid pravne zaštite i stoga mora biti adekvatno postavljena.¹⁰ To znači da zaštitu i poštovanje prava na život, proklamovanog najvažnijim međunarodnim dokumentima i Ustavom Srbije, obezbeđuje tek krivično zakonodavstvo. Kada je u pitanju krivičnopravna zaštita života, ne dolaze do izražaja tri osobine krivičnog prava, tj. njegova akcesornost, fragmentarnost i supsidijarnost, već je ona samostalna, celovita i primarna.¹¹ Po pravilu, krivično pravo štiti pravna dobra koja su već konstituisana i određena drugim granama prava, i to samo od određenih oblika napada na njih. Kada su u pitanju krivična dela ubistva, ona su kod nas svrstana u grupu krivičnih dela protiv života i tela. Zaštitni objekat ove grupe jeste život i telo čoveka. Život je dobro koje se ne štiti drugim granama prava, već isključivu ulogu igra krivično pravo. Na taj način isključena je akcesornost krivičnog prava. Slično i fragmentarnost ne dolazi u obzir jer krivičnopravna zaštita, u meri u kojoj je to moguće, teži da bude potpuna i celovita.¹² Poslednja pomenuta osobina krivičnog prava ukazuje na to da krivičnopravna intervencija treba da bude poslednje sredstvo, *ultima ratio*, i ne treba je upotrebljavati sve dok postoje druga sredstva i načini da se neko dobro zaštiti. Kada je u pitanju zaštita života, krivično pravo, u principu, ne treba da bude supsidijarnog karaktera. Rekli smo „u principu“ zato što savremenom društvu danas stoje na raspolaganju pored represivnih sredstava, u koja se pre svega ubraja krivično pravo, i preventivna sredstva koja treba da spreče da do nedozvoljenog ponašanja uopšte dođe. Prevencija danas treba da zauzima važno mesto u uspešno postavljenoj borbi protiv teških oblika nasilja. Mada krivično pravo, i pored svoje izražene represivne komponente, za krajnji cilj ima prevenciju jer se nastoji da se sankcijom utiče kako na onoga ko je izvršio krivično delo tako i na potencijalne izvršioce.¹³ Prema tome, prevencija podrazumeva i uspešno otkrivanje, gonjenje i efikasnu primenu krivičnih sankcija.

7 *Ibidem*.

8 Z. Stojanović, Prirodno pravo na život i krivično pravo, *JRKK*, br. 1/98, Beograd, str. 8.

9 *Ibidem*.

10 M. Đorđević, Život kao objekat krivičnopravne zaštite, *Pravni život*, br. 9/1995, Beograd, str. 45.

11 Više o tome: Z. Stojanović, Prirodno pravo na život i krivično pravo, *op. cit.*, str. 8.

12 *Ibidem*.

13 Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd, 2013, str. 6.

Obično se ističe da je pravo na život apsolutno pravo. No, kod svih mehanizama zaštite prava na život, i međunarodnih i unutrašnjih, postoji jedan okvir koji se direktno suprotstavlja pravu na život, koji dozvoljava njegovo gašenje. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u članu 6 stav 1 ističe da niko ne može „proizvoljno“ biti lišen života. Da li to znači da može kada nije proizvoljno, arbitrarno? O tome nema nikakvog sadržaja u Paktu. Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u članu 2 nabraja slučajeve dozvoljenog lišavanja života. To su: odbrana od nezakonitog nasilja (samoodbrana i odbrana drugog lica), hapšenje, sprečavanje bekstva, ugušenje pobune ili ustanka (ovaj poslednji osnov naročito je sporan). Sve ovo potvrđuje da čak i međunarodni dokumenti relativizuju pravo na život. Krivični zakonic, takođe, pokazuju da pravo na život podleže ograničenjima. Tako, osnovi koji isključuju postojanje krivičnog dela postavljaju granice krivičnopravnoj zaštiti života. To su: nužna odbrana, krajnja nužda, pristanak lica, dozvoljeni rizik. U nekim zemljama postoji i smrtna kazna (pojedine američke države, neke države Srednjeg istoka, neke afričke države...).¹⁴ Kod njih je još teže naći opravdanje povrede prava na život. Savremeno krivično pravo se nalazi pred mnogobrojnim izazovima. Pogledajmo samo slučaj eutanazije, tj. ubistva na zahtev ili lišenja života iz samilosti u zavisnosti kako ga koja zemlja naziva.¹⁵ Kakav krivičnopravni status dati toj pojavi. Krivični zakonik Srbije zabranjuje oduzimanje života i onda kada postoji pristanak ili zahtev nekog lica, kao i u slučaju zahteva osobe koja

14 D. Kolarić, (Ne)usklađenost kaznene politike zakonodavca i kaznene politike sudova kod krivičnog dela ubistva, *Bezbednost*, br. 4/2007, Beograd, str. 79–81.

15 U uporednim krivičnim zakonodavstvima srećemo različite oblike krivičnih dela u čijoj osnovi stoje neke izuzetne privilegujuće okolnosti koje ukazuju na opravdanost takvog privilegovanog tretiranja sa stanovišta politike suzbijanja kriminaliteta. Radi se o krivičnim delima koja su samo na prvi pogled ista a, u stvari, međusobno se razlikuju. Radi se, pre svega, o *ubistvu na zahtev ili molbu*, sa jedne strane i *ubistvu iz samilosti* ili, pravilnije, *lišenju života iz samilosti* ili *pomaganju u umiranju* radi prekraćivanja daljih muka i bolova, sa druge strane. U javnosti je pogrešno stečen utisak da su sve to sinonimi, pa postoje nesporazumi i u stručnoj javnosti u kojoj se ubistvo na zahtev izjednačava sa eutanazijom. Lišenje života iz samilosti ima sva obeležja krivičnog dela ubistva, ali uz postojanje okolnosti koje ne sadrže drugi oblici ubistva, pa se zbog toga može reći da predstavlja samostalno biće u odnosu na ubistvo. Naime, dok se kod ostalih oblika ubistvo vrši protiv želje žrtve, ovde tog protivljenja nema. Ne samo da nema protivljenja već žrtva zahteva sopstveno lišenje života. Međutim, takav izričit i ozbiljan zahtev ne isključuje protivpravnost, ali utiče na smanjenje opasnosti i kažnjivosti učinioca. Zbog toga zakonodavac *već samim nazivom dela* hoće da naglasi njegovo privilegovanje označavajući ga lišenjem života, a ne ubistvom. Više o tome: D. Kolarić, *Krivično delo ubistva*, Beograd, 2008, str. 315–317.

U nekim zakonodavstvima ovo krivično delo nosi naziv „ubistvo“ na zahtev ili usmrćenje na zahtev ili lišenje života na zahtev. Kod ovih inkriminacija ne dolazi do izražaja sažaljenje prema žrtvi već motivi mogu biti različiti (i oni koji nisu pozitivni). Na primer, Nemci i Hrvati na sličan način regulišu ovo delo i ističu da *ko drugog liši života na njegov izričit i ozbiljan zahtev kazniće se...* Vidi: D. Kolarić, *op. cit.*, str. 316.

Zbog toga je ubistvo na zahtev širi pojam od eutanazije, mada obuhvata i slučajeve eutanazije. Kod eutanazije postoje specifične pobude za delovanje koje se izražavaju kao sažaljenje ili saosećanje sa patnjom žrtve. Tamo gde zakonodavac ne navodi nikakav motiv ili stanje žrtve, ubistvo se može izvršiti i iz razloga koji nisu pozitivni ili altruistički, ako postoji, naravno, izričito i ozbiljno zahtevanje od žrtve. Zbog navedenih razlika možemo zaključiti da se ubistvo na zahtev ne može poistovetiti sa eutanazijom, mada je istovremeno i pokriva i omogućava njeno tretiranje na privilegovan način. Više o tome: A. Kurtović, I. Petrić, *Kazneno delo usmrćenja na zahtev i eutanazija*, objavljeno u; *Zbornik pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci*, br. 2/2000, Rijeka, str. 11.

je neizlečivo bolesna.¹⁶ Ali to ne znači da te okolnosti nisu od značaja. Lišenje života iz samilosti predstavlja privilegovano ubistvo. Ako nisu ispunjeni uslovi za primenu inkriminacije iz člana 117, postojanje zahteva može biti okolnost koja se uzima u obzir prilikom odmeravanja kazne za krivično delo ubistva. Sa ovim pitanjima blisko je povezano i pitanje ko je titular prava na život. Ako je to svaki pojedinac, zašto on onda ne bi mogao slobodno da raspolaže svojim pravom. Ovde, očigledno, opšti, društveni interesi imaju primat nad individualnim dobrima i vrednostima. Zakonodavac u sferi zaštite života zalazi u subjektivna prava pojedinca da bi ga bolje zaštitio.

Krivični zakonik Srbije štiti pravo na život, pre svega, inkriminacijama koje se odnose na obično ubistvo, teška (kvalifikovana) ubistva i privilegovana ubistva. Svoj značaj ima i inkriminacija nedozvoljenog prekida trudnoće koja se odnosi na uništenje ploda, tj. čovekovog začetka. Već ranije pomenuli smo da se pravo na život štiti i kroz neka druga krivična dela uperena protiv nekih opštih vrednosti (krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti, protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, protiv zdravlja ljudi). Nezavisno od različitih oblika ubistva i drugih inkriminacija koje imaju za cilj zaštitu prava na život, tri su osnovna pitanja koja se u odnosu na sve ove oblike krivičnih dela postavljaju: čiji se život štiti, tj. ko može biti objekat kod ovih krivičnih dela, od kog momenta ta zaštita nastaje i dokle ona traje.¹⁷

Sa prethodnom raspravom neraskidivo su povezana pitanja koja se odnose na društveni i kriminalno-politički značaj ubistva.

U društvenom smislu posmatrano, ubistvo uvek podrazumeva situaciju koja se ne svodi samo na učinioca i žrtvu nego obuhvata i širi socijalni kontekst. Drugim rečima izraženo, ubistvo je i socijalni akt koji uključuje ne samo lišavanje života drugog lica nego i osudu i percepciju sredine u kojoj se dešava. Sa sociološkog aspekta, pravi se razlika između ubistva uopšte i krivičnog dela ubistva, tj. lišavanja života gde je isključena protivpravnost i protivpravnog lišavanja života drugog lica. Pitanja kao što su oduzimanje života i ubistvo deluju srodno, ali nisu naravno. Putem socioloških teorija spoznajemo prirodu zločina.¹⁸ Kada se posmatra kroz društveni objektiv, odgovor na ubistvo zavisi od toga kako društvo doživljava pitanje krivice, nevinosti, prirode učinjenog dela uopšte. Jasno je da je krivično delo, u stvari, društveni fenomen. To znači da su ponašanja kvalifikovana kao krivična dela samo onda kada su društveno opasna, kada država ima pravo i obavezu da reaguje. Društvena, odnosno državna reakcija na ubistvo morala bi biti brza i efikasna. U suprotnom ne samo da se stvara osećanje lične nesigurnosti, već je moguće i stvaranje odijuma da iza tih ubistava „stoji“ i sama država¹⁹, što smo imali u bliskoj prošlosti više puta. Ubistvo nema za posledicu samo lišavanje drugog prirodnog, zakonskog i društvenog prava na život, već proizvodi i niz drugih štetnih posledica koje se odražavaju na psihološkom ili socijalnom planu. Ono stvara mnoge i teške traume kod srodnika ili prijatelja

16 O pitanju eutanazije, navođenja na samoubistvo i pomaganja u samoubistvu, nedozvoljenog prekida trudnoće i njihovog odnosa sa krivičnim delom ubistva vidi: D. Kolarić, *op. cit.*, str. 306–337.

17 M. Đorđević, Život kao objekat krivičnopravne zaštite, *op. cit.*, str. 47. O ovim pitanjima više: D. Kolarić, *op. cit.*, str. 149–188.

18 T. Waters, *When a killing is a crime*, Lynne Rienner publishers, Boulder, 2007, str. 5–10.

19 Lj. Lazarević, *op. cit.*, str. 7.

žrtve koje dovode i do mentalnih poremećaja, ruši ili ruinira, stvara materijalne probleme i dr. Stoga je i normalna društvena reakcija osude ovakvog ponašanja i zahteva odnosno očekivanja da joj se država energično suprotstavi i da efikasno zaštiti život građana.²⁰

U kriminalno-političkom smislu ubistvo je, kao najteže krivično delo, uvek bilo u centru pažnje i sudske prakse i teoretičara krivičnog prava. Najčešća pitanja koja se postavljaju tiču se njegovog suzbijanja, a posebno odnosa između preventivnih i represivnih sredstava, jer savremenom društvu pored represivnih sredstava, koja se primenjuju prema učiniocu posle izvršenog krivičnog dela, stoje na raspolaganju i preventivna sredstva. Nauka danas jasno stoji na stanovištu da se teški oblici kriminaliteta mogu suzbiti samo zajedničkim dejstvom preventivnih i represivnih mera. Efikasna borba protiv kriminaliteta zahteva jednu svestranu, organizovanu i plansku društvenu aktivnost s ciljem, u prvom redu, utvrđivanja uzroka vršenja krivičnih dela, te delovanja u pravcu otklanjanja tih uzroka, čime bi se presekli koreni kriminalnog ponašanja. Jasno je, prema tome, da je borba koja je usmerena samo na posledice kriminaliteta unapred osuđena na propast, i da je neophodno utvrditi njegove uzroke i snage orijentisati, osim na primenu represivnih sredstava, i na preventivno delovanje. Osnovni elementi prevencije ubistva jesu zakonodavna regulativa, edukacija i motivacija, a one, dejstvujući sinhronizovano i dugotrajno, obezbeđuju rast i razvoj zdrave ličnosti, odgovorne, disciplinovane, spremne da odloži zadovoljstvo (alkohol, droga), sa pozitivnim sistemom vrednosti i zdravim stilom života.²¹ Prevencija nasilja počinje u porodici kao osnovnoj ćeliji društva, ali se nastavlja u školi, u medijima, u zdravstvu i uopšte u svakodnevnom životu u kome se dolazi u kontakt sa drugim ljudima. Jer agresija se razvija u društvu u kome je prihvataju pojedinci, najčešće mladi. Uneta u mlad organizam ona razara pozitivne emocije i misli i kao ćelije raka „razara i zdravo tkivo“ mlade ličnosti, a to se mora suzbijati i sprečavati odgovarajućim sveobuhvatnim merama.²²

Iako zvuči kao izbledela fraza, prevencija bi, i generalna i specijalna, kod ovog krivičnog dela morala da ima veliki značaj, ali je skoro teško i zamisliti neko ubistvo koje nije bilo motivisano nekim spoljnim ili unutrašnjim faktorom. U praksi su poznati slučajevi u kojima ne bi došlo do ubistva da se blagovremeno reagovalo na neku konfliktnu situaciju (svađa oko imovine, poremećeni bračni odnosi, ljubomora, alkoholisanost i sl.), da su neke pretnje bile ozbiljno shvaćene od državnih organa i da su u tom smislu preduzimate odgovarajuće preventivne mere.²³ Na ovom mestu još samo želimo da istaknemo to da visok procenat otkrivenih učinilaca krivičnog dela ubistva predstavlja jedan od glavnih faktora preventivnog delovanja. Neka istraživanja u kriminalnoj politici pokazuju da umišljajni učinioci krivičnih dela u visokom procentu (čak i preko 80 odsto) ne bi pristupili vršenju krivičnih dela da su zasigurno znali da će biti otkriveni kao učinioci istih ili, jednostavnije rečeno, rezultati tih istraživanja pokazuju da se krivična dela vrše sa uverenjem da izvršioци istih neće biti otkriveni.²⁴ Centralna

²⁰ *Ibidem*.

²¹ D. Nikolić, D. Dimitrijević, *Nasilna smrt u Jugoslaviji 1950–2000*, Beograd, 2002, str. 189–190.

²² *Ibidem*, str. 190.

²³ Lj. Lazarević, *op. cit.*, str. 7.

²⁴ N. Peković, *Kaznena politika u Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora i njen uticaj na prevenciju kriminaliteta*, RKK, br. 2–3/2003, Beograd, str. 177.

uloga u tom pogledu pripada policiji. Od njenog efikasnog i blagovremenog reagovanja, u smislu otkrivanja dela i hvatanja učinilaca, zavise sve ostale delatnosti državnih organa. U tom smislu treba raditi na kadrovskom i tehničkom opremanju organa unutrašnjih poslova.²⁵

1. Krivični zakonik Srbije i krivična dela ubistva

U oblasti krivičnog materijalnog prava u Republici Srbiji izvršena je temeljna reforma 2005. godine i donet je nov Krivični zakonik.²⁶ Nakon skoro jednodecenijskog napora Srbija je osavremenila svoje krivično pravo.²⁷

S obzirom da život i telo čoveka predstavljaju najvažnija dobra ne samo pojedinca nego i društva u celini, Posebni deo unutar Krivičnog zakonika Srbije počinje zaštitom života i telesnog integriteta. Koliki je značaj ovih dobara vidi se i po tome što se sva krivična dela upravljena protiv života i tela gone po službenoj dužnosti, izuzev obične lake telesne povrede iz člana 122 st. 1 gde se gonjenje preduzima po privatnoj tužbi.

Istorijski posmatrano, ranije je naše krivično pravo bilo daleko od ideala po kome zaštita osnovnih prava čoveka (gde je pravo na život na prvom mestu) predstavlja centar svega. Nekada je na prvom mestu bila zaštita države i drugih opštih dobara (koja su ponekad sumnjiva upravo u pogledu toga da li su opšta, ili se iza njih krije neki poseban interes),²⁸ i to na štetu interesa pojedinca. Danas, Krivični zakonik Srbije, na planu pravnodržavnosti u materijalnom smislu, predstavlja značajan napredak u odnosu na staro stanje.

Krivični zakonik Srbije štiti pravo na život, pre svega, inkriminacijama koje se odnose na obično ubistvo, teška (kvalifikovana) ubistva i privilegovana ubistva. Svoj značaj ima i inkriminacija nedozvoljenog prekida trudnoće koja se odnosi na uništenje ploda, tj. čovekovog začetka.

Ubistvo se, u većini savremenih pravnih sistema, određuje kao lišenje života drugog lica. Na sličan način, i naš zakonodavac jednostavnom dispozicijom „ko drugog liši života“ određuje ubistvo. Dakle, prema opšte prihvaćenoj semantici to je „smrt jednog čoveka prouzrokovana od strane drugog čoveka“ (*hominis caedes ab homine*).

Zbog različitih modaliteta koje ubistvo u konkretnom slučaju može da ima uobičajeno je govoriti o njegovoj trostepenosti. Naime, ubistva se međusobno mogu razlikovati prema pobudama izvršenja (sa jedne strane imamo niske motive, a sa druge strane se može raditi o sažaljenju), načinu izvršenja, okolnostima pod

25 O jednom segmentu tehničke opremljenosti policije i njenom značaju za sprečavanje i suzbijanje kriminaliteta vidi: N. Milić, Neke mogućnosti analize geoprostorne distribucije krivičnih dela u radu policije, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, br. 1/2015, Beograd, str. 99–115.

26 *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr. 107/2005 – ispr. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013. i 108/2014.

27 B. Ristivojević, Aktuelna pitanja sadašnjeg stanja materijalnog krivičnog zakonodavstva Srbije, objavljeno u: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor, 2012, str. 43.

28 Z. Stojanović, *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Novi Sad, 1991, str. 32.

kojima se vrše i sl. Zbog toga se zakonodavac odavno trudi da od normalnog slučaja ubistva, umišljajnog ili nehatnog, razlikuje slučajeve u kojima je opravdano izreći težu kaznu od one koja je propisana za obično ubistvo i slučajeve gde je, zbog postojanja neke krivičnopravno relevantne okolnosti, prihvatljivo izreći lakšu kaznu. Ova trostepenost postoji u gotovo svim zakonodavstvima. Dakle, od običnog ubistva koje obuhvata prosečan slučaj ubistva sa umišljajem treba razlikovati sa jedne strane teška ubistva, a sa druge strane privilegovana ubistva.

Krivični zakonik iz 2005. godine sistematizuje ubistva na sledeći način.

Obično ubistvo je lišavanje života drugog lica koje nije praćeno okolnostima koje ovo delo čine lakšim ili težim. Kod običnog ubistva zakonodavac ne određuje nikakve posebne opise, kao što to čini kod svakog drugog ubistva ponaosob, a ako sud utvrdi da u konkretnom slučaju postoji neka od posebnih osobina, naznačenih kod ostalih krivičnih dela ubistva, onda ne postoji obično ubistvo. Prema tome, definicija običnog ubistva treba da se razume u tom smislu da odsustvo kog posebnog obeležja jeste glavna karakteristika ovog krivičnog dela.²⁹ Na taj način razmišlja i npr. švajcarski zakonodavac koji ističe da ko ubije drugo lice sa umišljajem, a da ne postoje posebne pretpostavke koje se odnose na druge oblike ubistva, odgovara za obično ubistvo.³⁰ Dakle, odredba o običnom ubistvu se primenjuje kada ne postoje kvalifikovane i privilegovane karakteristike odredaba članova 114–118 Krivičnog zakonika Srbije.

Teško (kvalifikovano) ubistvo je ono koje je učinjeno pod takvim kvalifikatornim okolnostima za koje zakonodavac predviđa teže kažnjavanje.

Teška (kvalifikovana) ubistva propisana u članu 114 Krivičnog zakonika iz 2005. jesu: ubistvo na svirep ili podmukao način, ubistvo pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju, ubistvo kojim se sa umišljajem dovodi u opasnost život još nekog lica, ubistvo pri izvršenju krivičnog dela razbojništva ili razbojničke krađe, ubistvo iz koristoljublja, radi izvršenja ili prikriivanja drugog krivičnog dela, iz bezobzirne osvete ili iz drugih niskih pobuda, ubistvo službenog ili vojnog lica pri vršenju službene dužnosti, ubistvo deteta ili bremenite žene, ubistvo člana svoje porodice kojeg je prethodno zlostavljao i ubistvo više lica, a ne radi se o ubistvu na mah, ubistvu deteta pri porođaju ili ubistvu iz samilosti.

Kod lakših ubistava postoje neke privilegujuće okolnosti koje zakon izdvaja i zbog njihovog prisustva propisuje lakšu kaznu od kazne propisane za obično ubistvo. Krivični zakonik Republike Srbije iz 2005. poznaje četiri privilegovana ubistva. To su: ubistvo na mah, ubistvo deteta pri porođaju, lišenje života iz samilosti i nehatno lišenje života.

Krivični zakonik Srbije iz 2005. godine nesumnjivo predstavlja značajnu kodifikaciju krivičnog prava Srbije preduzetu u cilju daljeg usavršavanja našeg zakonodavstva. Zakonik, u odnosu na ranije rešenje iz Krivičnog zakona Srbije³¹,

29 J. Tahović, *Krivično pravo – posebni deo*, Beograd, 1961, str. 74.

30 M. Schubarth, *Kommentar zum schweizerischen Strafrecht, Besonderer Teil*, Bern, Verlag Stämpfli & Cie AG, 1982, str. 76.

31 *Službeni glasnik SRS*, 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406.

42/89-1401, 21/90-888 i *Službeni glasnik RS*, br. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 i 17/95-529, 44/98 od 8. 12, 10/02 od 1. 3).

prvo razdvaja ranije odredbe člana 47 u dva samostalna člana, ubistvo (član 113) i teško ubistvo (član 114). To razdvajanje smatramo opravdanim jer teška ubistva imaju veliki broj, sadržajno različitih oblika, bez obzira što ona predstavljaju kvalifikovane oblike dela iz člana 113 koji se po pravilu propisuju uz osnovni oblik. Slična situacija već od ranije postoji kod teške krađe, što se opravdava njenim brojnim i sadržajno različitim oblicima.³²

Dalje, kvalifikovana ubistva su obogaćena novim oblicima (ubistvo deteta ili bremenite žene, ubistvo člana svoje porodice kojeg je prethodno zlostavljao). Takođe, ubistvo pri izvršenju krivičnog dela razbojništva ili razbojničke krađe je preneto iz grupe imovinskih dela i sistematizovano u grupu krivičnih dela protiv života i tela. Izmene su učinjene i u pogledu ubistva službenog ili vojnog lica u pravcu proširavanja kruga službenih lica koja mogu biti pasivni subjekti. Kod grupe teških ubistava učinjenih prema pobudama, izmena je izvršena u pravcu izostavljanja krvne osvete kao kvalifikatorne okolnosti, što ne znači da je namera zakonodavca bila da ubistvo iz krvne osvete ne predvidi kao teško ubistvo. Tu se jednostavno radi o činjenici da ovo krivično delo polako odumire i u krajevima gde je ranije postojalo i postaje relikv prošlosti, pa ga ne treba posebno propisivati s obzirom da se može podvesti pod druge kvalifikatorne okolnosti. Kada su u pitanju privilegovana ubistva uveden je nov oblik lakog ubistva – lišenje života iz samilosti (član 117). Novi oblici teških i lakih ubistava u Krivičnom zakoniku Srbije iz 2005. ukazuju da naše krivično pravo prati promene u društvu ali, isto tako, i savremene tendencije u drugim krivičnim zakonodavstvima.

1.1. Dva Zakona o izmenama i dopunama KZ iz 2009. godine

Krivični zakonik je pet puta menjan i dopunjavan. Dva puta u toku 2009, i po jedanput u 2012, 2013. i 2014. godini.³³ Izmene i dopune u oblasti opšteg dela Krivičnog zakonika veoma su retke. Eventualne izmene se odnose na

³² Interesantno je radi praćenja geneze predloga u vezi sa krivičnim delima ubistva pomenuti da je Nacrt Krivičnog zakonika SRJ imao predlog da se teška ubistva stepenuju na, uslovno rečeno, teška ubistva i naročito teška ubistva, tj. tada je zakonodavac sva teška ubistva prema zaprećenoj kazni svrstao u dve kategorije. U prva zaprećena zatvorom najmanje pet godina spadala su: ubistvo na podmukao način, ubistvo pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju, ubistvo pri čijem je izvršenju sa umišljajem doveden u opasnost život još nekog lica i ubistvo iz drugih niskih pobuda. U drugu grupu, naročito teških ubistava, kažnjivih zatvorom najmanje deset godina ili zatvorom u doživotnom trajanju spadala su: ubistvo na svirep način, ubistvo iz koristoljublja, ubistvo iz bezobzirne osvete, ubistvo radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog dela, ubistvo pri izvršenju ili neposredno posle izvršenja drugog krivičnog dela za koje je zakonom propisana kazna zatvora preko pet godina, a u vezi sa izvršenjem tog dela, ubistvo deteta ili bremenite žene, ubistvo službenog ili vojnog lica pri vršenju ili u vezi sa vršenjem službene dužnosti i umišljajno ubistvo više lica kojim nije obuhvaćeno ubistvo na mah, ubistvo deteta pri porođaju ili ubistvo iz milosti. Vidi: Nacrt *Krivičnog zakonika Savezne Republike Jugoslavije*, Savezno ministarstvo pravde, Beograd, 1998, str. 62.

Ovakvo rešenje pretrpelo je brojne kritike. Takve odredbe nisu dominantne ni uoprednom zakonodavstvu, a ni do tada nije postojala nikakva zakonska prepreka da se za pojedine oblike teških ubistava izrekne teža kazna. Kako se ističe u teoriji stepenovanje ubistava je bilo dosta arbitrarno i nije potrebno i svrsishodno. Više: Lj. Lazarević, *op. cit.*, str. 11.

³³ *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr. 107/2005 – ispr. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013. i 108/2014.

sistem krivičnih sankcija. Veoma retko se zadire u neke tradicionalne, klasične institute kao što su nužna odbrana³⁴, krajnja nužda i sl. U tom smislu, Zakoni o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika se najviše odnose na oblast posebnog dela krivičnog zakonodavstva. Novine u posebnom delu su mnogo češće u svim savremenim krivičnim zakonodavstvima i rezultat su potrebe društva da prati ekonomske, političke, socijalne, ideološke i druge promene, a posebno stanje kriminaliteta. Prema tome, krivično zakonodavstvo predstavlja dinamičnu pravnu oblast. Pitanje je samo gde naći granicu između preteranog širenja kriminalne zone, odnosno povećanja inkriminacija i potrebe države da na efikasan način reaguje na nove oblike kriminaliteta.

Moglo bi se konstatovati da je Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz septembra 2009. godine dotakao odredbe i Opšteg i Posebnog dela, da su neke izmene više formalne nego suštinske prirode jer se njima stilski uređuju postojeće odredbe i usaglašavaju sa našim jezikom, ali, isto tako, ima i novih odredaba, dok se kod pojedinih dela menjaju kazneni okviri. Zanimajući terminološko usklađivanje pojedinih odredaba do kojeg je došlo usled promene državnopravnog položaja Republike Srbije, u odnosu na ranije stanje učinjen je veći broj izmena i dopuna u posebnom delu. Prvo, propisan je određeni broj novih krivičnih dela. Drugo, kod velikog broja postojećih dela vršene su izmene. I treće, brojna su krivična dela kod kojih su menjane propisane kazne odnosno kazneni okviri. Ukazaćemo na najznačajnije izmene u oblasti krivičnih dela ubistva.

Prvo, teško ubistvo je dopunjeno novim oblicima. To su lišenje života sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili policijskog službenika u vezi sa vršenjem službene dužnosti i lišenje života lica koje obavlja poslove od javnog značaja u vezi sa poslovima koje to lice obavlja. Drugo, naziv krivičnog dela „ubistvo iz samilosti“ promenjen je u „lišenje života iz samilosti“. I treće, kod ubistva više lica, kao oblika teškog ubistva, dodato je da će ovaj oblik kvalifikovanog ubistva postojati kada se sa umišljajem liši života više lica, a ne radi se o lišenju života iz samilosti.

Prema autentičnom tumačenju zakonodavca datom u članu 112, poslom od javnog značaja smatra se obavljanje profesije ili dužnosti koja ima povećani rizik za bezbednost lica koje ga obavlja, a odnosi se na zanimanja koja su od značaja za javno informisanje, zdravlje ljudi, obrazovanje, javni prevoz, pravnu i stručnu pomoć pred sudskim i drugim državnim organima. Ova odredba je dosta dobar primer koji potvrđuje da je krivično pravo u poslednjem periodu u fazi ekspanzionizma i preterane krivičnopravne intervencije. Opravdano se postavlja pitanje da li postoji potreba za pojačanom krivičnopravnom zaštitom pojedinih kategorija lica u odnosu na neke druge, pa čak i u vezi sa poslovima od javnog značaja koje to lice obavlja. Ukoliko postoje obeležja nekog od već ranije

34 Kada se radilo na donošenju Krivičnog zakonika Srbije 2005. predmet preispitivanja su bili i neki opšti instituti krivičnog prava. Tako npr. precizirana je odredba koja se odnosila na nužnu odbranu što je posledica neopravdano restriktivnog korišćenja ovog instituta u sudskoj praksi. Bilo je neophodno precizirati da je nužna odbrana dozvoljena, uz ispunjenje ostalih uslova, kada se odbija istovremeni, neskrivljeni napada „od svog dobra ili dobra drugog“, dakle od nekog ličnog ili imovinskog dobra, jer je ranije stajalo „od sebe ili drugog“ pa se smatralo da je nužna odbrana dozvoljena samo u slučaju napada na lično dobro pojedinca.

propisanih oblika kvalifikovanih ubistava, uvek je opravdano izreći težu kaznu, pa se postavlja pitanje kriminalno-političkog opravdanje ovakve inkriminacije.

Takođe, postavlja se pitanje da li se cilj koji se želeo postići novim oblikom teškog ubistva koji se odnosi na lišenje života sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili policijskog službenika u vezi sa vršenjem službene dužnosti mogao postići i na drugi, prikladniji način. Da krenemo redom. Pre stupanja na snagu Krivičnog zakonika Srbije kao teško ubistvo bilo je predviđeno ubistvo službenog ili vojnog lica pri vršenju poslova državne ili javne bezbednosti ili dužnosti čuvanja javnog reda, hvatanja učinioca krivičnog dela ili čuvanja lica lišenog slobode. U odnosu na staro rešenje, Zakonik je proširio kriminalnu zonu tako da sada pasivni subjekt može biti bilo koje službeno lice (sudija, tužilac i sl.) pri vršenju poslova službene dužnosti. Dakle, ovom odredbom su sada obuhvaćena i sudijska i tužilačka funkcija, što smatramo opravdanim, ali i druge funkcije koje službeno lica obavljaju, a čiji je krug izuzetno širok. Ovo rešenje i dalje sadrži zahtev da je ubistvo izvršeno *pri vršenju službenih poslova, a ne u vezi sa njima*. Izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2009. uvodi se novi oblik teškog ubistva koji se odnosi na lišenje života sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili policijskog službenika *u vezi sa vršenjem službene dužnosti* i zadržava stari oblik teškog ubistva lišenje života službenog ili vojnog lica pri vršenju službene dužnosti. Očigledno je smisao nove odredbe bio da se pruži pojačana krivičnopravna zaštita života onim licima koja obavljaju takve službene dužnosti, koje ih posebno izlažu opasnosti i mogućnosti da bude napadnut njihov život ili telesni integritet. Krivični zakonik Crne Gore nudi rešenje do kojeg se dolazi integracijom dve odredbe iz Krivičnog zakonika Srbije (stava 6 i 7 člana 114), pa tako ovaj oblik teškog ubistva obuhvata lišenje života službenog ili vojnog lica *pri vršenju ili u vezi sa vršenjem službene dužnosti*. Ovom prilikom moramo da istaknemo da je i ovo rešenje kriminalno-politički dubiozno jer više nije dominantna priroda posla koju neko lice obavlja već se teškim ubistvom smatra lišavanje života svakog službenog ili vojnog lica ako se to čini pri vršenju njihove službene dužnosti ili u vezi sa njom. Ako se ima u vidu pojam službenog i vojnog lica u KZ CG, nesumnjivo proizilazi da se kao pasivni subjekt može pojaviti veliki broj lica. Rešenje u KZ Srbije ipak kriminalnu zonu postavlja uže od KZ CG (lišenje života sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili policijskog službenika *u vezi sa vršenjem službene dužnosti*).

Drugi Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2009. godine (decembar 2009) vezan je, uglavnom, za suzbijanje nasilja na sportskim priredbama. Činjenica da u poslednje vreme imamo sve veći broj incidenata sa elementima nasilja na sportskim priredbama i potreba efikasne i intenzivne borbe protiv nasilja na sportskim takmičenjima usloveli su donošenje novog ZID KZ.

Zakoni o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2012, 2013. i 2014. godine nisu doticali odredbe koje su se odnosile na ubistva. Tako, treći Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, usvojen je 24. decembra 2012. godine. Ovaj zakon je rezultat potrebe prilagođavanja međunarodnim obavezama koje je Srbija preuzela ratifikacijom pojedinih međunarodnih ugovora. Njegovim stupanjem na snagu trebalo je da budu otklonjene i izvesne nedoslednosti i propusti koji su učinjeni izmenama krivičnog zakonodavstva 2009. godine, što

je samo delimično učinjeno, jer su za to potrebni ozbiljniji zahvati u zakonskom tekstu.³⁵ Izmene i dopune Krivičnog zakonika iz 2013. i 2014. godine odnosile su se na pojedina pitanja kod kojih se pokazalo da je intervencija potrebna zbog učestalog vršenja takvih radnji.³⁶

2. Inkriminisanje ubistava *de lege ferenda*

Krivični zakonik Srbije na prvom mestu štiti pravo na život čoveka. Možemo slobodno da kažemo da se oblicima krivičnog dela ubistva, njihovom sistematizacijom i zaprečenom kaznom ta zaštita adekvatno ostvaruje. Ali i pored toga zahtevi kao što su „celovitost, primarnost i samostalnost zaštite prava na život“ postavljaju pred nas zadatak da ukažemo na moguće pravce razvoja krivičnog zakonodavstva *de lege ferenda* koji bi doveli do poboljšanja te zaštite.

Prvo, kod krivičnog dela ubistva (običnog i teškog) ima smisla u budućnosti razmisliti o kažnjavanju za umišljajno pripremanje njegovog izvršenja. Ako je osnovni kriterijum vrednost zaštitnog objekta i intenzitet ugrožavanja, onda nema sumnje na ovom polju je opravdana i takva krivičnopravna zaštita. Ona se može ostvariti na dva načina. Jedan je predviđanje pripremanja ubistva kao samostalnog krivičnog dela dok drugi način podrazumeva kažnjavanje pripremanja kao faze u ostvarivanju krivičnog dela ubistva (*delicta preparata*). Imajući u vidu da je Krivični zakonik Srbije izostavio raniju opštu odredbu iz člana 18 OKZ, kojom se određivalo, na jedan orijentacioni način, u čemu se pripreme radnje sastoje, jasno je da nema ni pravnog osnova za zakonodavca da u posebnom delu predvidi kažnjivost za pripremanje određenih krivičnih dela, a da pri tome ne precizira u čemu se sastoji to pripremanje. To znači da pripreme radnje u užem smislu, *delicta preparata*, KZ više ne predviđa. Ukoliko za tim postoji kriminalno-politička potreba, intencija zakonodavca je da se to čini na prvi način, tj. propisivanjem određenih pripremnih radnji kao posebnih krivičnih dela.³⁷ To kod krivičnog dela ubistva nosi sa sobom i određene opasnosti jer je radnja izvršenja krivičnog dela ubistva određena na posledičan način, tako da je vrlo teško odrediti kada jedna radnja predstavlja pripremu radnju za kasnije nedefinisane radnje kojom će se izvršiti krivično delo.³⁸ Zakonodavac *de lege ferenda* treba ovom problemu studiozno da pristupi i da se opredeli na koji će

35 O osnovnim postavkama ZID KZ-a iz 2012. više: Z. Stojanović, D. Kolarić; Nova rešenja u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, *Bezbednost*, br. 3/2012, str. 7–33.

36 Krađa javnih uređaja, oštećenje i uništenje objekata i uređaja prenosnog ili distributivnih sistema električne energije, odnosno uređaja, infrastrukture i prevoznih sredstava u železničkom saobraćaju, kao i krivična dela učestvovanja u ratu ili oružanom sukobu u stranoj državi i organizovanje učestvovanja u ratu ili oružanom sukobu u stranoj državi.

37 Zakonodavac je sam odstupio od tog pravila i kod većine krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti predvideo kažnjavanje za njihovo pripremanje a da nije posebno kod svakog precizirao u čemu se te radnje pripremanja kao posebno krivično delo sastoje, nego je to učinio u jednom zajedničkom članu, na uopšten način navodeći šta predstavlja pripremanje tih krivičnih dela. Pri tome se koristila formulacije iz ranijeg člana 18 OKZ-a, s tim što se uz četiri grupe pripremnih radnji, dodaje još jedna specifična za ova krivična dela. O tome više: Z. Stojanović, *Komentar krivičnog zakonika*, Beograd, 2007. godina, str. 133.

38 Lj. Lazarević, *op. cit.*, str 7.

način kažnjavati za umišljajno pripremanje krivičnog dela ubistva. Njegovim pripremanjem ugrožava se najvrednije, prvo među ostalim pravima, pravo na život čoveka. Čini nam se prihvatljivijim da zakonodavac propiše da je umišljajno pripremanje krivičnog dela ubistva kažnjivo i da potom precizira u čemu se ono sastoji.

Kada je u pitanju teško ubistvo, smatramo da razlozi politike suzbijanja kriminaliteta koji idu u prilog instituta zastarelosti ovde ne stoje. Da li bismo zaista mogli da prihvatimo da teškog ubicu deteta koji je to delo učinio na svirep način nije opravdano kazniti zbog proteka dužeg perioda? Iako se radi o opšteprihvaćenom institutu, u modernom krivičnom pravu se ipak predviđaju i izuzeci. Oni se uglavnom odnose na međunarodna krivična dela u užem smislu, tj. na genocid, ratne zločine, zločine protiv čovečnosti i zločin protiv mira. Krivični zakonik Srbije u članu 108 predviđa da krivično gonjenje i izvršenje kazne ne zastarevaju za krivična dela predviđena u čl. 370–375 zakonika, kao ni za krivična dela za koja po ratifikovanim međunarodnim ugovorima zastarelost ne može da nastupi. Međutim, nije mali broj krivičnih zakonodavstava koja u odredbu o nezastarevanju unose i teško ubistvo.³⁹ Razlozi protiv zastarevanja teškog ubistva treba *de lege ferenda* da prevagnu i naš zakonodavac odredbu o nezastarelosti krivičnog gonjenja i izvršenja kazne treba da dopuni unoseći i krivično delo iz člana 114 KZ.

Sa stanovišta kaznene politike ističemo da je pored propisivanja sankcija koje treba primeniti na učinioce krivičnih dela veoma važno izricanje i izvršenje kazne. Jasno je da krivično pravo sa svojim sistemom krivičnih sankcija, iako predstavlja glavno represivno sredstvo u suzbijanju kriminaliteta, ima i značajnu preventivnu dimenziju. To proizilazi iz određenja svrhe kazne u našem krivičnom zakonodavstvu. Zbog toga smatramo da bi trebalo razmisliti *de lege ferenda* o uvođenju kazne doživotnog zatvora. Odluka o uvođenju kazne doživotnog zatvora predstavlja jedno kriminalno-političko pitanje. U prilog i protiv ove kazne izriču se brojni argumenti. Pristalice u prvi plan ističu činjenicu da ona postoji u skoro svim zemljama u Evropi. Takođe, struktura kriminaliteta opravdava njeno postojanje. Naime, postoje veoma teška krivična dela koja opravdavaju njenu primenu (više kvalifikatornih okolnosti kod teškog ubistva).⁴⁰ Kriminalno-političko opravdanje kazne doživotnog zatvora jeste, dakle, u tome što ona treba da bude izuzetna kazna koja zamenjuje smrtnu kaznu. Za neka najteža krivična dela u odnosu na određene učinioce vremenska kazna lišenja slobode ne ukazuje se adekvatnom. Rimski statut⁴¹ kojim je osnovan Međunarodni krivični sud za krivična dela iz nadležnosti Suda predviđa mogućnost izricanja doživotnog zatvora pod uslovom da je to opravdano ekstremnom težinom zločina i individualnim

39 Tako npr. Krivični zakonik Savezne Republike Nemačke u § 78 st. 2 navodi da zločini iz §220a (genocid) i § 211 (teško ubistvo) ne zastarevaju.

40 Vidi npr. *Presudu Okružnog suda u Beogradu K. br. 410/09. od 24.11.2009. i Presudu Apelacionog suda u Beogradu Kž1 6261/2010. od 24.02. 2011.* Delo je kvalifikovano kao ubistvo na svirep način, po kvalifikatornoj okolnosti koja je najviše dominirala, iako smo ovde imali sticaj tri kvalifikatorne okolnosti: svirepo ubistvo, ubistvo deteta i ubistvo člana porodice koji je prethodno zlostavljan.

41 *The Rome Statute of the International Criminal Court* U.N.Doc. A&CONF. 183/9 of the 17 July 1998.

okolnostima vezanim za ličnost učinioca.⁴² Ovakve odredbe posredno obavezuju i našeg zakonodavca. Takođe, prema stavu Evropskog suda za ljudska prava zauzetom u odluci njegovog Velikog veća iz 2013. godine, kazna doživotnog zatvora se ne može propisati i izreći bez prava osuđenog da po određenom osnovu kraće traje, tj. da se transformiše u vremensku kaznu (uslovni otpust, pomilovanje, amnestija), kao i da vreme posle kojeg osuđeni stiže to pravo ne može biti duže od 25 godina.⁴³ Propisivanjem kazne doživotnog zatvora umesto kazne zatvora od trideset do četrdeset godina dobilo bi se jasnije razgraničenje između doživotnog zatvora i onog sa vremenskim trajanjem.⁴⁴ Takođe, bila bi izbegnuta arbitrarnost u vezi sa njegovim propisivanjem u pogledu njegovog trajanja. Trajanje doživotnog zatvora ne zavisi od volje zakonodavca ili suda. Ta kazna ima i simbolički značaj: ona može adekvatnije da izrazi težinu nekih krivičnih dela i stepen krivice učinioca iako se praktično u izvršenju može svesti na istu dužinu kao i kazna u trajanju od trideset do četrdeset godina.⁴⁵

Protivnici ističu da neće biti lako onome ko je izriče jer treba da se odluči za vremensku kaznu do dvadeset godina ili doživotni zatvor. Nama se čini da je to upravo i prednost ove kazne koja će sprečiti olako pribegavanje ovoj kazni. Takođe, ističe se da nije humana. Međutim, u tom pogledu se ni postojeće rešenje mnogo ne razlikuje. Naime, najstroža kazna u trajanju od četrdeset godina mogla bi pod određenim uslovima da bude i nehumanija od kazne doživotnog zatvora. Ukoliko osuđeni koji je izdržavao kaznu u trajanju od četrdeset godina bude pred kraj svog života pušten na slobodu, postavlja se pitanje šta on time dobija s obzirom da je po pravilu bez sredstava za život, u dubokoj starosti, sa prekinutim vezama sa porodicom i prijateljima i sl.⁴⁶ Na ovom mestu ističemo da princip humanosti ima dve svoje dimenzije. Prva znači da zaštitna funkcija krivičnog prava mora u prvi plan da stavlja zaštitu najvažnijih dobara čoveka. Drugi aspekt podrazumeva da u odnosu na učinioca krivičnog dela krivično pravo i krivične sankcije treba da budu, koliko je to moguće, humane. Naš sistem krivičnih sankcija je stoga na nivou dostignute humanizacije u drugim evropskim zemljama. Ali, važno je istaći da suviše humanosti za učinioca ponekad znači nehuman odnos prema žrtvi krivičnog dela.⁴⁷

U toku rada na Krivičnom zakoniku iz 2005. godine od te ideje se odustalo u poslednjem trenutku. Neki bi u pogledu ovog predloga mogli da ukažu na već dobro poznatu izjavu Bekarije koji je još odavno rekao da je bolje da kažnjavanje bude brzo i izvesno nego da bude oštro, jer se samo na taj način postiže efikasnost. Ali naš predlog ne znači da smo primenu zaboravili i ostavili po strani. Ističemo potrebu komplementarnog delovanja i zakonodavne i sudske kaznene politike.

42 Za krivična dela iz grupe protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom nakon zamene kazne od 30 do 40 godina biće propisana kazna doživotnog zatvora.

43 Grand Chamber, *Case of Vinter and others v. the United Kingdom*, Applicationos 66069/09, 130/10, 3896/10, Judgment of the 9. July 2013.

44 Sada praktično imamo dve vremenske kazne zatvora: jedna od 30 dana do 20 godina, a druga od 30 do 40 godina.

45 Z. Stojanović, D Kolarić, U susret Zakonu o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, u: Suprotstavljanje savremenim oblicima kriminaliteta – analiza stanja, evropski standardi mere za unapređenje, Kriminalističko-policijska akademija, Tara, 2015.

46 *Ibidem*.

47 Z. Stojanović, Krivično pravo – opšti deo, *op. cit.*, str. 28.

Kao bitnu kariku u pravcu uspješnije borbe protiv delikta nasilja, i uopšte krivičnih dela, ne smemo da ne pomenemo efikasnost koja se traži od pravosudnih organa.

Kada su u pitanju pojedini oblici kvalifikovanih i privilegovanih ubistava, *de lege ferenda*, treba razmisliti u nekoliko pravaca.

Stupanjem na snagu Krivičnog zakonika iz 2005. uvedena su nova teška ubistva koja nesumnjivo treba da imaju svoje mesto u Krivičnom zakoniku. Tom prilikom se postavilo pitanje opravdanosti dalje egzistencije pojedinih oblika teških ubistava. Tu, pre svega, mislimo na ubistvo kojim se sa umišljajem dovodi u opasnost život još nekog lica, ubistvo radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog dela i ubistvo pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju. Pojedina krivična zakonodavstva u regionu više ne poznaju ove oblike teškog ubistva.⁴⁸ Kod prvog ubistva kao sporno se postavilo pitanje da li umišljajno lišavanje života nekog lica u sticaju sa relativno lakšim krivičnim delom kao što je dovođenje u opasnost života nekog lica treba da preraste u teško ubistvo. S obzirom da se ovaj oblik retko pojavljuje u sudskoj praksi bilo je predloga da se on izbací iz Zakonika. Ako bismo posmatrali samo broj osuđenih lica za neko krivično delo kao kriterijum da li to delo treba da egzistira u krivičnom zakonodavstvu ili ne, onda bi se doveli u pitanje i neki drugi oblici teških ubistava. To ne treba da bude jedini pokazatelj. Već pitanje da li sticaj treba da ima značaj kvalifikatorne okolnosti.

Slične dileme postoje i kod ubistva radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog dela. Mada kod njega mnogo više razloga preovladava za zadržavanje u sistemu teških ubistava. Upravo činjenica da učinilac ne zazire ni od samog ubistva radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog dela, opravdava primenu najoštrije kazne. Ovde postoji i visok stepen krivice učinioca, zato što dovođenje žrtve u poziciju da bude obično sredstvo, izlaz za izvlačenje učinioca od odgovornosti za drugo delo, govori o visokom stepenu surovosti, nečovečnosti, ili kukavičluka i egoizma.⁴⁹ Dakle, jedna osobena namera čini od ubice težom vrstom ubice.⁵⁰

Kada je u pitanju ubistvo pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju, ističemo da je ono ušlo na vrata krivičnog zakonodavstva 1977. godine. Postavlja se pitanje koji je bio *ratio legis* za uvođenje ovog krivičnog dela i da li je ono opravdalo svoje postojanje?

Kao obrazloženje, koje ide u prilog ovom specifičnom obliku teškog ubistva, navedena je pojačana zaštita građana od bezobzirnih nasilničkih ponašanja, jer je sedamdesetih godina u našoj zemlji zabeležen porast nasilničkih ekscesa, koji su bili praćeni teškim telesnim povredama žrtava, a nisu izostali ni slučajevi u kojima je nasilničko ponašanje dovelo do nastupanja smrti građana.⁵¹ Konstatovano je da postojeće inkriminacije nisu dovoljne da bi se zaustavio porast krivičnih dela ubistva koja su vršena bez ozbiljnijeg povoda, razloga i motiva. Praksa je pokazala da postoje prilike gde se ubistvo vrši iz čiste obesti, kao posledica kabadahijskog ponašanja

48 Npr. Kazneni zakon Hrvatske ne poznaje više teško ubistvo kojim se sa umišljajem dovodi u opasnost život još nekog lica i ubistvo pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju, vidi: *Narodne novine RH*, br. 125/11.

49 V. Kambovski, *Kazneno pravo, poseban del*, Skopje, 2003, str. 40.

50 T. Živanović, *Osnovi Krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije, posebni deo*, Beograd, 1938, str. 22.

51 Z. Tomić, Neka sporna pitanja kod krivičnog dela ubistva pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, br. XXXIII/1985, Sarajevo, str. 175.

učinioca, jednostavno tako što to nekome odgovara. U takvim situacijama, ako ne bi postojala kvalifikatorna okolnost „pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju“, sud je mogao da primeni samo odredbu o običnom ubistvu.

Sa druge strane, imamo činjenicu da je primena ove kvalifikacije izuzetno retka u sudskoj praksi, što odmah usmerava pažnju na pitanje o potrebi postojanja ovakve odredbe u Krivičnom zakoniku Srbije. Pri tome imamo u vidu da su neke zemlje bivše SFRJ, koje su pojurile 1977. godine da svoje krivične zakone obogate novom inkriminacijom, u naletu donošenja novih krivičnih kodeksa, odustale od ubistva pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju kao težeg oblika ubistva.⁵²

Pored činjenice da primena ove odredbe u praksi nije toliko česta, neretko se postavlja i pitanje šta je to kod ovog oblika teškog ubistva kvalitativno različito od običnog ubistva? Takođe, vezujući ovu inkriminaciju za odredbu člana 344 Krivičnog zakonika Srbije zakonodavac dodatno komplikuje situaciju jer je i samo nasilničko ponašanje neprecizno određeno i u sudskoj praksi postoji problem razgraničenja sa nekim prekršajima protiv javnog reda i mira.

Razlozi koje bismo mogli navesti u prilog postojanja ubistva pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju uglavnom su uopšteni i odnose se na potrebu da krivičnopravna zaštita života bude što potpunija tj. da postoji što celovitija zaštite društva od lica koja nemaju obzira za mir i osećanje lične sigurnosti drugih, za koje život, telo i čast drugih lica ne predstavljaju vrednosti dostojne poštovanja.

Protivnici tačke 2 člana 114 ističu da je zaštita potpuna jer se mogu primeniti odredbe o običnom ubistvu i izreći kazna do 15 godina zatvora (što je u praksi najčešće i bio slučaj u analiziranim presudama). Dilema ostaje, tj. pitanje da li je srazmerno težini i okolnostima učinjenog krivičnog dela ubistva, koje se čini iz čiste osionosti, želje za samoisticanjem, grubim remećenjem javnog reda, dovoljno izreći samo onu kaznu koja se može odmeriti u okviru posebnog minimuma i maksimuma za krivično delo obično ubistvo.

U prilog brisanja ove odredbe ide i činjenica da se njoj retko pribegava u sudskoj praksi. Čak i u onim slučajevima kada je to učinjeno prvostepene presude se najčešće ukidaju i vraćaju na ponovno suđenje ili se preinačuju u delu koji se odnosi na izrečenu kaznu. Ova odredba nije ni kvalitativno puno različita od običnog ubistva. Činjenica da neko vrši ubistvo na bezobziran način, grubo i bahato može da bude otežavajuća okolnost prilikom odmeravanja kazne.⁵³

Privilegovana ubistva, takođe, izazivaju veoma živu raspravu i veliki broj različitih stavova. Krivično delo ubistva na mah poznaju sva savremena krivična zakonodavstva. Naša odredba se oslanja na stanje jake razdraženosti koje predstavlja pravni pojam a ne termin medicinske prirode i sudu pripada procena da li takvo stanje postoji ili ne. Ovde se ne radi o patološkom afektu jer bi se onda primenjivala pravila u vezi sa institutom uračunljivosti, već se u stanje jake razdraženosti dovodi psihičko normalno biće, odnosno samo normalan, duševno zdrav čovek može biti izvršilac ovog krivičnog dela. Stanje jake razdraženosti se ceni po objektivnom kriterijumu, tj. utvrđuje se šta je izazvalo stanje razdraženosti i kako normalne osobe reaguju na takve nadražaje. Pri tome se uzima u obzir

52 Npr. Hrvatska i Slovenija.

53 D. Kolarić, *Ubistvo pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju*, objavljeno u: *Nasilje u Srbiji – uzroci, oblici, posledice i društvene reakcije*, Beograd, 2014, str. 115.

i ličnost učinioca, jer se mora utvrditi da je jaka razdraženost nastupila kod učinioca dela. Element „na mah“ ne treba *de lege ferenda*, kako se to negde ističe, izbaciti iz dispozicije dela jer je zakonodavac njegovim zadržavanjem hteo da „naglas i istakne“ da je krivično delo ubistva na mah vremenski ograničeno reagovanjem bilo u momentu provokacije žrtve ili neposredno posle toga. Kao što je već pomenuto, izraz „na mah“ znači u istom trenutku čim je preduzet napad, zlostavljanje odnosno teško vređanje ili odmah po prestanku istih. Izbacivanjem mahinalnog delovanja ne bi se ništa značajnije promenilo, jer po pravilu lice deluje na mah kada je u stanju jake razdraženosti. Čim ima mogućnosti svesno da deluje, razdraženost nije jaka već se može raditi o običnom afektu jarosti.

Kada je u pitanju ubistvo deteta pri porođaju, posmatrajući sadašnju zakonsku formulaciju, možemo doći do nekoliko zaključaka. Prvo, krivično delo čedomorstva se oslanja na poremećaj izazvan porođajem koji se razlikuje od biološkog osnova neurračunljivosti. Ovde se radi o poremećenosti nastaloj usled delovanja *porođajnog sindroma*. Drugo, sadašnja inkriminacija privileguje majku-porodilju usled postojanja poremećaja izazvanog porođajem, a ne usled postojanja drugih okolnosti različitog karaktera (finansijskih zahteva, neodgovarajućeg stambenog smeštaja, uticaja porodične sredine i drugih socijalnih i emocionalnih pritisaka). Ako majka liši života dete za vreme porođaja, onda, kao što smo videli, postoji neoboriva zakonska pretpostavka o stanju poremećaja i delo se kvalifikuje kao čedomorstvo. Ali ako majka te iste radnje preduzme neposredno posle porođaja, onda u svakom konkretnom slučaju moramo utvrđivati da li je to učinjeno dok kod nje još traje poremećaj izazvan porođajem ili usled delovanja nekih drugih faktora. U slučaju kada rezultati ukazuju da su ključno delovanje imali drugi faktori ovakvo ubistvo ne daje mogućnost da se delo kvalifikuje kao ubistvo deteta pri porođaju. Naravno, postoji mogućnost da majka liši života dete u stanju poremećaja izazvanog porođajem i da uz tu, glavnu privilegujuću okolnost, postoji i neka druga okolnost npr. vanbračno dete, teška materijalna situacija itd., pa se delo, ako su ispunjeni svi uslovi, kvalifikuje kao ubistvo deteta pri porođaju. Treće, prema sadašnjem stanju stvari postoji pretpostavka poremećaja u svakom slučaju porođaja jer to je upravo i razlog zašto ova inkriminacija postoji u našem zakonodavstvu. Četvrto, zakonodavac korišćenjem formulacije „neposredno posle“ želi da ukaže da se radi o kraćem vremenskom intervalu, što je pitanje fakte prirode koje se procenjuje u svakom konkretnom slučaju uz pomoć nalaza i mišljenja veštaka odgovarajuće specijalnosti. *De lege ferenda* o ovoj inkriminaciji se razmišlja u nekoliko pravaca. Prvi se odnosi na predloge usmerene na proširivanje uslova koji imaju privilegujući karakter. Najčešće iznošeni argumenti za takva stremljenja su stresne situacije u kojima se majka može naći po dolasku deteta na svet. Taj stres je blisko povezan sa odnosom okoline prema majci, ali i sa širim socijalnim pritiskom. Nama se, u pogledu ideja o proširivanju kruga uslova koji mogu privilegujuće da deluju, čini opravdanim stav onih teoretičara koji iznose razloge protiv takvih izmena i dopuna. Ako bi se priznali širi faktori, zašto oni onda ne bi mogli da se uzmu kao privilegujući i kod drugog roditelja, tj. oca. Slično, i očevi mogu da ubiju kada su pod stresom neposredno po dolasku novorođenčeta u kuću pa se jasno postavlja pitanje da li i oni treba da budu obuhvaćeni pravom o čedomorstvu. Zašto bi se samilost odnosila samo na žene ubice svoje dece? To je potpuno nekorektan odnos prema očevima koji pate od istovrsne stresne situacije (*comparable stress*). Kako se

zaključuje, na taj način bi pravo bilo polno polarizovano jer izdvaja samo žene i dodeljuje im blaži tretman.⁵⁴

Protiv proširivanja privilegijućih uslova moguće je iznositi još argumenata. Tako npr. šta će se desiti ako majka pod uticajem širih socijalno-ekonomskih faktora ubije istovremeno i novorođenče i drugo starije dete. Da li je prvo čedomorstvo, a drugo ubistvo? Ako dozvolimo uticaj i drugih okolnosti zbog kojih neposredno posle porođaja majka lišava života svoje dete, onda bi one trebalo da bude osnova prava o čedomorstvu, a ne starost deteta. *Ratio legis* ove odredbe je poremećaj izazvan porođajem. Ako se u budućnosti zakonodavac odluči da ova odredba ostane u našem krivičnom zakonodavstvu, ne treba proširivati uslove privilegovanja već razmisliti o formulaciji koja bi na nedvosmislen način potvrdila postojanje neoborive zakonske pretpostavke o postojanju poremećaja u svakom slučaju porođaja, čime bi se izbegle dileme u budućnosti. Ako se pak zakonodavac prikloni onim zakonodavstvima, kojih nije mali broj, koja su izbacila ovu inkriminaciju iz krivičnog zakona, to bi značilo da se ove situacije tretiraju kao obično ubistvo uz moguću primenu okolnosti, koje u zavisnosti od konkretnog slučaja, mogu imati olakšavajući ili otežavajući karakter. Činjenica je da ne bi bili jedina zemlja koja ovo krivično delo nema u svom zakonu ili ga briše, ako je ranije postojalo.

Inkriminacija lišenja života iz samilosti je, takođe, kontraverzno pitanje koje je izbacilo na površinu niz spornih pitanja. Nema dileme da je obnovljeno srpsko krivično zakonodavstvo učinilo jedan korak unapred na području regulisanja eutanazije. Uvođenjem krivičnog dela lišenja života iz samilosti napravljena je razlika između ovog dela i običnog ubistva, koja neoborivo postoji. Niko nema prava da uzme tuđ život ma koliko on nekvalitetan bio, ali ako se to učini zbog teškog zdravstvenog stanja i na ozbiljan i izričit zahtev samog nosioca prava na život, manja je krivica. Svi ostali slučajevi predstavljaju ubistvo. Po našem mišljenju, inkriminacija eutanazije kao privilegovanog ubistva treba da postoji u krivičnom zakonodavstvu. Ali da bismo došli do zaključka šta treba menjati i u kom pravcu neophodno je da ova odredba zaživi. Tek će onda izroniti na površinu konkretni problemi, a ne samo pretpostavke i nagađanja koja sada postoje. Onda ćemo moći na osnovu stečenog iskustva da formiramo predloge *de lege ferenda*. Nije ovo prva odredba koja u zakonu otvara niz pitanja. Setimo se samo teških telesnih povreda i problema razgraničenja između pojedinih oblika koji i danas nisu zakonom precizno utvrđeni. Pa i pored ozbiljnih primedbi koje joj se mogu uputiti, te odredbe funkcionišu u praksi. Takođe, utvrđivanje sadržine pojedinih upotrebljenih termina postoji i kod drugih krivičnih dela gde zakon ne određuje bliže taj pojam nego to čine sud i veštak.

Upravo po pitanju nedorečenosti važećeg prava kada je u pitanju eutanazija, danas se širom sveta uočavaju nastojanja pravno-političkih reformi. Tako u Nemačkoj je izrađen Nacrt zakona o pomoći pri umiranju koji se eksplicitno zalaže za razjašnjenje prekida terapije (saglasnog i jednostranog) i mera kojima se ublažava bol i patnja sa rizikom skraćanja života. Takođe, on predlaže fakultativnu mogućnost oslobođenja od kazne za ubistvo na zahtev u ekstremnim situacijama

54 W. Wilson, *Criminal law – doctrine and theory*, London, 2003, str. 395. i A. Ashwort, *Principles of Criminal Law*, Oxford, 1999, str. 293.

patnji. Na 56. susretu „Dani nemačkih pravnikā“, koji je bio posvećen „pravu na sopstvenu smrt“, Nacrt je naišao na podršku samo po pitanju oslobođenja od kazne u slučajevima ogromnih patnji.⁵⁵

Da li je bolje imati formulaciju kakvu imamo, ili je proširiti „na svako lice“, ili sve ove situacije poput Slovenije, Švedske, Republike Srpske podvesti pod pojam „posebno olakšavajućih okolnosti“ pokazaće vreme i konkretna primena ove odredbe u praksi.

Stvaranjem mogućnosti da se eutanazija privileguje, a polazeći od saznanja da kod nas još uvek nisu sazreli uslovi da se ona legalizuje, izabrano je srednje rešenje kojim se eutanazija niti dopušta niti strogo kažnjava. Ono o čemu u budućnosti treba razmisliti, što predstavlja još jedan korak unapred prema isključenju protivpravnosti kada je u pitanju eutanazija, to je mogućnost oslobođenja od kazne u posebno izraženim slučajevima bola i muke. Moguće je napraviti i trostruku gradaciju kada je u pitanju kažnjavanje za eutanaziju. Po ugledu na Krivični zakonik Jugoslavije iz 1929. godine u prvom stavu bi se inkriminisalo lišenje života na izričit i ozbiljan zahtev ili molbu što bi predstavljalo osnovni oblik ovog krivičnog dela. Lakši oblik bi postojao ako je lišenje života izvršeno iz samilosti prema teškom zdravstvenom stanju pasivnog subjekta, gde bi se pretilo manjom merom kazne lišenja slobode. Najlakši oblik bi postojao u posebno izraženim situacijama bola i patnje kada bi zakonodavac predvideo mogućnost fakultativnog oslobođenja od kazne.

Kolika je (ne)moć krivičnog prava u sprečavanju i suzbijanju krivičnog dela ubistva? Represija je, na savremenom nivou društvenog razvoja, nužan, sastavni deo politike suzbijanja kriminaliteta uopšte, pa tako i krivičnih dela ubistva. Propisivanjem određenih ponašanja kao krivičnih dela, tj. određivanjem uslova pod kojima se određena ljudska ponašanja smatraju kažnjivim i propisivanje sankcija i uslova za njihovu primenu glavni je zadatak krivičnog prava u borbi protiv protivpravnih ponašanja. Veoma je važno da krivično zakonodavstvo prati društvenu dinamiku i sistem krivičnih dela prilagodi tim promenama. U tom smislu, nastojali smo da pružimo konkretne predloge koji će u budućnosti doprineti potpunijoj zaštiti prava na život.

Literatura

1. Ashwort, A; *Principles of Criminal Law*, Oxford, 1999.
2. Đorđević, M; Život kao objekat krivičnopravne zaštite, *Pravni život*, br. 9/1995, Beograd.
3. Živanović, T; *Osnovi Krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije, posebni deo*, Beograd, 1938.
4. Kambovski, V; *Kazneno pravo, poseban del*, Skopje, 2003.
5. Kolarić, D; (Ne)usklađenost kaznene politike zakonodavca i kaznene politike sudova kod krivičnog dela ubistva, *Bezbednost*, br. 4/2007, Beograd.

⁵⁵ A. Schönke, H. Schröder, *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München, 2001, str. 1682.

6. Kolarić, D; *Krivično delo ubistva*, Beograd, 2008.
7. Kolarić, D; Ubistvo pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju, objavljeno u: *Nasilje u Srbiji – uzroci, oblici, posledice i društvene reakcije*, Beograd, 2014.
8. Kurtović, A; Petrić, I; Kazneno delo usmrćenja na zahtev i eutanazija, objavljeno u; *Zbornik pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci*, br. 2/2000, Rijeka.
9. Lazarević, Lj; Ubistva u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu – *de lege lata i de lege ferenda*, objavljeno u: *Neka praktična pitanja kaznenog zakonodavstva Jugoslavije*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Budva, 2000.
10. Milić, N; Neke mogućnosti analize geoprostorne distribucije krivičnih dela u radu policije, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, br. 1/2015, Beograd.
11. Nacrt *Krivičnog zakonika Savezne Republike Jugoslavije*, Savezno ministarstvo pravde, Beograd, 1998.
12. Novak, M; Pravo na život, *Pravni život*, br. 9/1996, Beograd.
13. Nikolić, D; Dimitrijević, D.; *Nasilna smrt u Jugoslaviji 1950–2000*, Beograd, 2002.
14. Peković, N; Kaznena politika u Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora i njen uticaj na prevenciju kriminaliteta, *RKK*, br. 2–3/2003, Beograd.
15. Ristivojević, B; Aktuelna pitanja sadašnjeg stanja materijalnog krivičnog zakonodavstva Srbije, objavljeno u: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor, 2012.
16. *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr. 107/2005 – ispr. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013. i 108/2014.
17. *Službeni glasnik SRS*, 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406. 42/89-1401, 21/90-888 i *Službeni glasnik RS*, br. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 i 17/95-529, 44/98 od 8. 12, 10/02 od 1. 3).
18. Stojanović, Z; Pravo na život kao prirodno pravo čoveka, *Pravni život*, br. 9/1997, Beograd.
19. Stojanović, Z; Prirodno pravo na život i krivično pravo, *JRKK*, br. 1/98, Beograd.
20. Stojanović, Z; *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd, 2013.
21. Stojanović, Z; *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Novi Sad, 1991.
22. Stojanović, Z; Kolarić, D.; Nova rešenja u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, *Bezbednost*, br. 3/2012.
23. Stojanović, Z; Kolarić, D.; U susret Zakonu o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, u: *Suprotstavljanje savremenim oblicima kriminaliteta – analiza stanja, evropski standardi mere za unapređenje*, Kriminalističko-policijska akademija, Tara, 2015.
24. Tomić, Z; Neka sporna pitanja kod krivičnog dela ubistva pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, br. XXXIII/1985, Sarajevo.
25. Schönke, A; Schröder, H.; *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München, 2001.

26. Schubarth, M; *Kommentar zum schweizerischen Strafrecht, Besonderer Teil*, Bern, Verlag Stämpfli & Cie AG, 1982.
27. Tahović, J; *Krivično pravo – posebni deo*, Beograd, 1961.
28. Waters, T; *When a killing is a crime*, Lynne Rienner publishers, Boulder, 2007.
29. Wilson, W; *Criminal law – doctrine and theory*, London, 2003.

CRIMINAL OFFENCES OF MURDER *de lege lata and de lege ferenda*

Dragana Kolaric

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Summary: The title of the paper fully indicates its content. However, that is not all. The author will also address considerations of Professor Ljubiša Lazarević, who dealt with this topic in 2000 and published a paper entitled “Murders in the Yugoslav Criminal Legislation – de lege lata and de lege ferenda“. The paper is divided into three sections. The first one points to the right to life as the subject of criminal law protection, and in this regard, the author points at social, legal, criminal and political significance of the criminal offence of murder. The second section points to the most important aspects of legal regulations that govern the criminal offences of murder in our criminal law. Finally, the third section of the paper, the dominant one given its significance, contains concrete suggestions de lege ferenda related to the criminalization of murders.

Keywords: criminal offence, murder, deprivation of life, de lege ferenda, amendments and additions to the Criminal Code.